

השבת ומדינת ישראל

הרב יעקב אריאל

ראשי פרקים

ג. ריבונותם של הערכים
ד. השבת – פרשת המים

א. עצמאות תרבותית
ב. הריבונות והריבון

אחד משירי השבת הידועים והמושרים בכל העדות הוא "י-ה ריבון" (שהתחבר בעזה היהודית לפני כארבע מאות שנה ע"י הרב ישראל נג'ארה). לכאורה אין כל קשר בין השיר לבין השבת. השבת לא מוזכרת בו אף פעם ואפילו לא ברמז קל! תוכנו הוא שיש ריבון לעולם, והוא עתיד לגאול את עם ישראל ולחדש ימיו כקדם.

והיא הנותנת. אין מונח מתאים יותר לשבת מאשר "י-ה ריבון". שומר השבת מכריז שיש ריבון לעולם והשבת היא זו שמבטאת זאת. והדבר עולה בקנה אחד עם הריבונות המדינית לה זכינו בעזר ה'.

הא כיצד?

הדבר מתבטא בדוגמא מאלפת ביום העצמאות. כשחל יום העצמאות בשבת או בערב שבת ואפילו ביום שני בשבת אנו דוחים או מקדימים את יום העצמאות (שינויים אלו קורים לעתים תכופות). האין בכך זילותא ליום העצמאות שהוא מוזז לעתים כה קרובות? האמנם היה הכרח להסיטו מזמנו המקורי? הרי את כל מועדי ישראל אנו מציינים במועדס ובזמנם, גם בשבת!

האמת היא שגם ביתר מועדי ישראל השבת גורמת לשינוי רב משמעות. כשחלים רה"ש וסוכות בשבת אנו מבטלים את תקיעת השופר ונטילת הלולב. ובפורים שחל בשבת אנו מקדימים את קריאת המגילה לערב שבת ואת הסעודה ומשלוח המנות דוחים ליום א' (פורים משולש בירושלים). אלא שהיא הנותנת, בכל אלו המועד נותר במועדו המקורי ורק פרט אחד שהיה הכרח לדחותו – נדחה. ביום העצמאות, אנו עוקרים את כולו, על כל תפילותיו, חגיגותיו וגינוניו, לגמרי ממקומו.

יש בתופעה זו סמליות עמוקה. היא באה לבטא את עומק מורכבותו של נושא הריבונות המדינית שלנו.

א. עצמאות תרבותית

אמנם אילו היה העם כולו שומר שבת כהלכתה לא היה שום חשש בהשארת יום העצמאות במועדו. אופיו של היום, אם היה חל בשבת, היה שונה. לא במות בידור ולא

מנגלים, לא תהלוכות ולא תערוכות, לא פטישים ולא בזיון וקצף, אלא יום שעיקרו הלל והודאה במסגרת הקהילה והבית, כדת כל מועדי ישראל מימים ימימה. עצם העובדה שבגלל החשש לחילול שבת המוני אנו נאלצים לנייד את יום העצמאות מצביעה על הרמה התרבותית בה נמצא רוב העם.

אולם אל נקטרג על עם ישראל. הרמה התרבותית היא תוצאה של השפעות זרות שחדרו לחברה הישראלית עוד בגלויות השונות ובזרמיהן החזקים סחפו רבים מבניה למחוזות אחרים. עם זאת, עדיין יש תרבות ערכית בישראל והיא מתבטאת בשבת. אמנם רחוקה השבת מרמתה האידיאלית ברבים מבתי החברה הישראלית, אולם למרות הריחוק יש בה משהו מיוחד.

סטודנטים המבקרים בארץ במסגרת "תגלית" אומרים שאחת התופעות המרשימות אותם ביותר היא כניסת השבת בישראל. החנויות נסגרות מבעוד יום, התחבורה מידלדלת, אנשים מצטיידיים בפרחים ובמצרכי מזון ומתכנסים בבתיהם, כשמשפחות רבות עורכות שולחן חגיגי ומדליקות נרות. אמנם אצל רבים לא מדובר בשבת כהלכתה. לצערנו, רבים מבני עמנו אינם שומרים עדיין שבת כהלכתה ועם זאת אין אפשרות להתעלם מהאווירה הכללית. מדינת ישראל, כמדינה, שומרת שבת! מי שראה כניסת שבת בחו"ל יודע להכיר ולהוקיר בהבדל העצום שבין שבת בגלות לבין שבת במדינתנו הריבונית, חרף הפגמים והחסרונות שבשמירתה.

ב. הריבונות והריבון

ונחזור ליום העצמאות – יום הכרזת הריבונות המדינית של עם ישראל בארצו. אנו מניידים אותו בגלל כבוד השבת. מדינת ישראל כמדינה יהודית מכירה בשבת. היא לא רוצה לפגוע בקדושת השבת. השבת מעל למדינה. אמנם לא כל אזרחיה מכירים ושרים את השיר "י-ה ריבון עולם", אך בעצם ההתחשבות בשבת יש הודאה סמויה בכך שיש ריבון מעל לריבונות. ריבון העולם קודם לריבונות הישראלית. יתווכחו הסופרים וידונו החוקרים ויתפלפלו ההוגים באשר למקור הסמכות. ריבונותנו המדינית אינה רואה סתירה בכך שיש ריבון לעולם. העובדה שאין פוצה פה ומצפצף על עצם קביעת יום העצמאות לפי התאריך העברי וניידותו עקב השבת היא המכרעת. למדינת ישראל יש סמכות-על: בורא העולם ששבת בשבת.

רבנו, הרב צבי יהודה קוק זצ"ל, היה חוזר ומדגיש את העובדה שגם יום העצמאות הראשון בה' באייר הוקדם בגלל השבת. החלטת האו"ם ב-29 לנובמבר 47 למנינם החליטה על סיום המנדט הבריטי בארץ ישראל ב-15 למאי 48 למנינם. התאריך העברי היה ו' אייר תש"ח. אלא שהוא חל בשבת. ומכיוון שהיה ברור גם למנהיגים החילוניים

שאינן להכריז על הקמת המדינה בשבת הוחלט להקדים את הכרזת המדינה לערב שבת ה' אייר. וכך נקבע התאריך לדורות. נמצא שלא האו"ם קבע מתי תקום מדינת ישראל. השבת קבעה את המועד. השבת היא המבטיחה את עצמאותו של עם ישראל הן מבחינה מדינית והן מבחינה תרבותית. איננו תלויים בעולם, העולם תלוי בנו. העולם חב לנו חוב גדול. הצו האלוקי ציוה על ישראל את השבת. היינו יחידים בעולם ששמרנו שבת. אנו הבאנו לעולם את בשורת השבת, את יום המנוחה השבועי. אמנם השבת היא לא רק יום מנוחה, אלא גם יום קדושה, יום של נשמה יתירה, של לימוד תורה ותפילה, יום של קהילה ומשפחה. המנוחה היא רק מסגרת, הקדושה היא התוכן. אך ללא מסגרת אין גם תוכן. כיום נשמרת במדינה בעיקר המסגרת. אם כי גם בה יש פורצי פרצות לצערנו ועלינו למנוע אותן. מדינת ישראל יוצרת את המסגרת הציבורית של השבת. אך במקביל, השבת היא היוצקת תוכן ערכי ותרבותי למדינה והיא הערובה לעצמאותה האמיתית. עדיין לא כולם מסכימים בהכרתם לרעיון זה. אולם נעשה קודם לנשמע. ראשית כל קבלנו שבת. עתה נוכל לדון מה משמעותה של עובדה זו. אמת שאנו בני אדם ונציגנו בכנסת ובממשלה הם שהחליטו להתחשב בשבת, אולם עצם הצורך להתחשב בשבת הקבועה וקיימת מאז ימי בראשית אומרת הרבה. אנו, הריבון עלי אדמות, בעצם קיבלנו עלינו את ריבונותו של ריבון העולם.

ג. ריבונותם של הערכים

סוגיה זו דורשת ליבון מעמיק, אך בעקרון אין שום סתירה בין הריבונות האנושית למקור סמכותה – הריבונות האלוקית. ה', שלו הארץ ומלואה, הוא זה שנתן את הארץ לבני אדם. הוא חננו בתבונה ובערכים שאותם נשליט עלי אדמות. כל מי שמגדיר את האדם כנברא בצלם, גם אם הוא מוציא מושג זה מהקשרו – "צלם אלוקים" – מכיר במותר האדם מן הבהמה ובערכים המחייבים את האדם שנברא בצלם. השבת היא שקובעת שיש מותר האדם, שיש לו צלם, שיש לו ערכים שנקבעו ע"י כוח עליון. הריבונות האנושית מחויבת לערכים אלו העומדים מעליה. מדינת ישראל אף היא, למרות ריבונותה לחוקק חוקים שיסדירו את החיים במקום שיש צורך בחקיקתם, אולם יש ערכי יסוד שאינה יכולה להתכחש להם, שהם מעל לריבונותה והם המהווים מקור הסמכות לריבונותה. ארץ ישראל, עם ישראל ותורת ישראל שנקבעו ע"י ריבון העולם הם התשתית של "מדינת ישראל" הריבונית. ואת כל אלו קובעת השבת. ביום העצמאות תש"ח, בו הוכרה לראשונה השבת כגורם קובע במדינה, נחתמה מגילת העצמאות הפותחת בהכרזה "בארץ ישראל קם העם היהודי בה עוצבה דמותו

הרוחנית, הדתית והמדינית... והוריש לעולם כולו את ספר הספרים הנצחי" המדינה מכירה בהנחות יסוד אפריריות שעל אדניהם הושתתה: ארץ ישראל, עם ישראל ותורת ישראל. היא הריבון ושום ריבונות מדינית לא יכולה לערער עליה. זה ייחודה של מדינת ישראל כמדינת לאום ייחודי שאין דומה לה בעולם כולו. וכל אלו מתבטאים ברעיון השבת. השביתה ביום השביעי היא עדות לעולם כולו שיש ריבון לעולם, והוא מקור הסמכות והריבונות שלנו "י-ה ריבון עלם ועלמי עלמיא".

אל נשגה באשליות. עדיין לא כולם מכירים בריבון העולם בהכרתם האנושית. הם יכנו אולי את השבת ואת ערכי היסוד שלנו כתרבות לאומית או כצורך אנושי סוציאלי. אולם היא הנותנת. בעל כרחם הם מכירים בערכים קבועים שהריבונות האנושית שלנו מכירה ומתחשבת בהם. וכבר אמר על כגון דא הרב קוק זצ"ל (שהיה הראשון שטבע את המטבע הלשונית "מדינת ישראל"):

"אין אנו מצטערים אם תוכל איזו תכונה של צדק חברותי להיבנות בלא שום ניצוץ של הזכרה אלוקית, מפני שאנחנו יודעים שעצם שאיפת הצדק, באיזו צורה שתהיה, היא בעצמה ההשפעה האלוקית היותר מאירה"¹.

ד. השבת – פרשת המים

לא בכדי רואה ההלכה את שמירת השבת כערך הבסיסי לכל קיומה של היהדות. השבת היא פרשת המים בין מי שמכיר בסמכות התורה למי שכופר בה. כי הכרה בשבת היא הכרה ישירה או עקיפה בבריאת החומר ובעליונותה של הרוח עליו. גם אם לא זכינו שכל אחד ואחד מישראל מכיר בשבת כערך עליון בחייו האישיים, היותו חלק ממסגרת לאומית המכירה בשבת, שחקקה אותה כיום שבתון רשמי וקובעת את מועדיה בהתאם לשבת, משייכת אותו לערכיה של מסגרת זו. (כדי להבטיח את המשכיותה של המסגרת ואת הזדהותם של האזרחים עם ערכיה, יש לחנך, להסביר ולהפנים ולא לסמוך על הנס שהמסגרת לכשעצמה תעשה זאת).

מדינת ישראל מכירה בשבת וממילא בקו האדום, שמעבר לו היא לא יהודית וממילא גם לא דמוקרטית. כי דמוקרטיה היא שלטון העם. (דמוס = עם. קרטיה = שלטון) בהעדר ה"דמוס" היהודי כמקור הסמכות, אין גם "קרטיה" – אין ריבונות יהודית והמדינה אינה מדינת ישראל, חלילה.

יש כאן פרדוקס מעניין, דווקא ניידותו של יום העצמאות, בגלל השבת, היא המעניקה לו יציבות. היא המעגנת אותו בלוח השנה היהודי, היא הכוללת אותו בין מועדי ישראל ההיסטוריים, והיא המבססת את הריבונות העצמאית של מדינת ישראל כמדינת

1. אגרות הרא"ה א' אגרת מד.

היהודים הדמוקרטיים. היא שתביא את העם היושב בציון גם לעצמאות תרבותית. וזו תביא את העולם כולו לקבל מאיתנו השראה "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים"².

מי אוהב את השבת?

בשביעי ישב הקב"ה על כסא שמחה והעביר לפניו שר של מים בשמחה גדולה, שר של נהרות בשמחה גדולה, שר של הרים בשמחה גדולה, שר של גבעות בשמחה גדולה, שר של תהומות בשמחה גדולה, שר של מדברות בשמחה גדולה, שר של חמה, לבנה, כימה, כסיל בשמחה גדולה, שר של דשאים בשמחה גדולה, שר של גן עדן וגיהנום בשמחה גדולה, שר של אילנות בשמחה גדולה, שר של רמשים חיות בהמות דגים חגבים ועופות בשמחה גדולה, שר של מלאכים, רקיע ורקיע, גדוד וגדוד, חיות הקדש, כרובי הכבוד, אופנים ושאר כל שר ושר נכבד ונורא ונעלה, והיו כולם עומדים בשמחה גדולה במעיין של שמחה ומשמחים ומרקדים ומרננים ומקלסים לפניו בכל מיני קילוס וכל מיני זמר שבח והלל, והיו מלאכי השרת פותחים את פיהם ואומרים 'הי כבוד ה' לעולם, וכולם עונים אחריהם ישמח ה' במעשיו. והיה רקיע ערבות מלא שמחה וקול הדר ועוז ותוקף וגבורה וגאווה ותפארת וגדולה תהילה ורנה שירה וצהלה נצוח ויושר כבוד והודאות באותה שעה, שנאמר "הוד והדר לפניו עוז ותפארת במקדשו" (תהלים צ"ו ו'), הוד והדר נגד שבת, עוז ותפארת נגד וינפש. באותה שעה הביא הקב"ה שרה של שבת והושיבה על כסא הכבוד והביא לפניו שירה, וכל שר ושר של כל רקיע ורקיע ושל כל תהום ותהום היו מרקדין ומשמחין לפניו ואומרים שבת היא לה! ושאר כל השרים הגדולים אומרים לה' היא שבת. ואף אדם הראשון, העלה אותו הקב"ה לשמי מרומים לשמים העליונים לשוב ולשמוח בשמחתה של שבת. עשה הקב"ה את השבת חנוכה של שמים וארץ והכול שמחים בה, ואף אדם הראשון שש ושמח בשמחתה של שבת. באותה שעה כשראה אדם הראשון שבחה של שבת ורבותה של שבת, שמחתה וגדולתה של שבת, שהכול היו שמחים בה והיא היתה תחילה וראש לכל השמחות, מיד פתח פיו ואמר "מזמור שיר ליום השבת", אמר הקב"ה לשבת את אמור לי מזמור שאני א-לוה השבת, מיד עמדה השבת על רגליה ונפלה על פניה ואמרה "טוב להודות לה", וכל סדרי בראשית השיבו, "ולזמר לשמך עליון".